

ומה שאמרנו כי אין מעלין אותם משם, **אסוקי בשכר** — שרי להעלותם מן הבור תמורת שכר, מותר **משום איבה** לפי שאם יראה הגוי שאף בשכר מסרב הישראלי להצילו, תירבה השנאה.

אמר ליה אביי לרב יוסף: אף כאן יכול הישראלי להשתמט באופן שלא תהיה שנאה מחמת סירובו

כיון שיכול **לומר לו לגוי: קאי ברי אאיגרא**. בני נמצא כעת על ראש הגג, ואם לא אורידנו יכול למות. ועדיף לי להציל את בני מאשר לקבל ממך שכרך.

אי נמי עוד אופן שיכול הישראלי להשתמט מן הגוי, והוא שיאמר לו: **נקיטא לי זימנא לבי דואר** נקבע לי כעת ללכת לבית

המלכות. ואם לא אילך עכשו — אפסיד. ומשום כך מוותר אני על השכר שאתה מציע לי.

ובשני אופני השתמטות אלו, אין איבה.

תני שנה רבי אבהו קמיה לפני דרבי יוחנן: העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה שנפלו לבור — לא מעלין (168) אותם משם להצילן וגם **לא מורדין** אותם לבור כדי כו-ב שימותו. (169)

אבל המינין [כמרים של עבודה זרה (170) בין אם הם יהודים, ובין אם הם גוים]. **והמסורות** [מלשינים על חבריהם אצל הגוים] **והמומרים** (171) [העוברים עברות מסוימות בדרך קבע] — **היו מורדין** (172) אותם לבור על מנת שימותו, (173) **ולא מעלין**

הלכה י"א, שכתב שההורג גר תושב, אינו נהרג בבית דין. שנאמר [שמות כא יד]: "וכי יזיד איש על רעהו" — יצא זה שאינו בכלל רעהו. ואם כן, הוא הדין לרועה בהמה דקה שאינו בכלל "רעהו".

170. כך פירש רש"י. אולם הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח הלכה י' כתב שהמינים — הם עובדי עבודה זרה מישראל. ויש לעיין מדוע נקט רש"י דוקא כומרין.

171. הראשונים גרסו את הנוסח הקדום, והוא: "משומדים" וכן בכל הסוגיא.

172. יש הרבה שלא גרסו כאן תיבת "היו".

173. נחלקו הראשונים בדין מיתתן של אלו: דעת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח הלכה י', שמצוה להורגם. ואם יש בידו כח להרגם

168. כתב הטור יו"ד סימן קנ"ח: הגוים שיורדים לבור או למקום סכנה, אין על הרואה אותם להעלותם.

ודייק הב"ח מכפילות הלשון "שיורדים לבור או למקום סכנה" שהדין שאין מעלין, הוא אף אם נפל לבור שיש בו מים, ואם לא יעלהו — יטבע מיד. ואפילו כך — אין מעלין! וכן כתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות רוצח הלכה י"א "כגון שראה אחד מהם נפל לים — לא מעלהו!"

169. המנחת חינוך מצוה ל"ד כתב שאף שאסור להורגם בידים, מכל מקום אם הרג יהודי את הרועה הזה, אינו מתחייב מיתה על כך. והוכיח כן מלשון הגמרא שכללה את הרועה יחד עם עכו"ם. להודיעך, שכמו שאין נהרגים על רציחת עכו"ם, כך אין נהרגים על רציחת רועה בהמה דקה.

ועוד, מבואר ברמב"ם פרק ב' מהלכות רוצח

אותם להצילן אם נפלו לשם! (174)

שהרי מחמת תאבוננו אוכלן.

אמר ליה רבי יוחנן: איך אתה אומר כי מורידין את המומר לבור ואין מעלין אותו משם, והרי **אני שונה** במה שכתוב בתורה [דברים כג ג] **"לכל אבידת אחיך"** — לרבות את המומר שאף הוא בכלל אחיך, (175) ומצווין אפילו על אבדתו. ואת אמרת היו מורידין את המומר שימות?

ואילו **כאן** בדברי רבי אבהו שהמומר מורידין אותו ולא מעלין, מדובר במומר אוכל נבילות להכעיס. ואף כאשר יש לפניו בשר כשר בוחר דוקא בנבילה, ואינו בכלל "אחיך". ואם כן קשה, מדוע לא תירץ לו כך?

אלא על כרחך: סמוי יש למחוק **מכאן מומר** (176) ולהוציאו מדין זה. וודאי אין מורידין אותו למיתה.

ומתרתת הגמרא: **קסבר** — אוכל נבילות להכעיס אינו מומר אלא מין הוא. כיון שאוכל בשר זה כדי למרוד ולהכעיס!

שואלת הגמרא: **ולישני ליה יתרץ לו**, ויחלק כי **כאן** כאשר מצווים על אבדתו, מדובר במומר האוכל נבילות לתיאבון [דהיינו כאשר מתאוה לבשר ואין לפניו אלא בשר נבילה ואוכל — הרי זה מומר לתיאבון,

איתמר, מומר האוכל נבלות להכעיס פליגי נחלקו בדינו רב אחא ורבינא.

חד אחד מהם אמר: האוכל נבילות לתיאבון — מומר הוא. ואילו האוכל להכעיס — מין הוי. (177)

בסיף בפרהסיה — הורג.

ודעת הרא"ש בשו"ת כלל ל"ב סימן ד' שאין הורגים אותם אלא רק מורידין אותם לבור. ומתוך כך לא יוכלו לעלות וימותו. אך אין הורגים אותם בידים.

א] כי אף שאסור לאבד את ממונו, אפילו כך מורידין אותו ואין מעלין. ואם כן, רואים אנו שאין כל הכרח לתלות את הדברים זה בזה? ותירץ: מן הפסוק "לכל אבדת אחיך", אנו למידים שיש להשיב ולהציל את גופו של כל אדם מישראל, כשם שיש מצוה להשיב את ממונו. ולענין ריבוי זה — אין חילוק בין מומר לכל איש מישראל. ואם כן, מדין "השבה" יש להעלותו. וראה עוד בריטב"א בענין זה.

174. החזון אי"ש יו"ד סימן ב' ס"ק ט"ז כתב: נראה שענין זה שמורידין ולא מעלין, הוא רק בזמן שהשגחתו גלויה. כמו בזמן שהיו ניסים מצויין ומשתמשים בבת קול. דבזמן זה ביעור הרשעים הוא תיקון העולם. אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, אם כן מעשה כזו הוא הוספת פירצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות ח"ו. אל כן עלינו להחזירם בעבותות אהבה [עי"ש].

176. כתבו התוס', שדוקא לענין הורדה לבור, מוציאים את המומר מכלל אלו. אבל לענינים אחרים, שונים את המומר באותו דין יחד עם המין. וכמבואר במסכת ראש השנה יז א "המינים והמומרין והמסורות — יורדים לגיהנם". וכן בגיטין מה ב "ספר תורה שכתבו מין ומומר — ישרף".

175. הקשה התוספות: אף שצריך להשיב לו אבדתו, מכל מקום אין מעלין אותו מן הבור. וכמו שמצינו לגבי מוסר לאנשים [בבא קמא קיט

177. וכך פסק הרמב"ם פרק ד' מהלכות רוצח

וחד אחד מהם אמר: אפילו האוכל נבלות להכעיס, נמי גם מומר הוא ולא מין. (178)

ואם כן, יש לשאול: אלא איזהו מין?

— זה (179) העובד אלילי כוכבים! (180)

קשה: מיתבי, אבל פרעוש אחד או יתוש אחד שאין אדם אוכלם לתיאבון כיון שמאוסים הם — הרי זה מומר.

והא, והרי הכא אוכל פרעוש או יתוש, דעושה זאת להכעיס הוא. ואם כן מין הוא לדעת אחד מהם, וקתני מומר?

מתרצת הגמרא: התם, האוכל פרעוש או יתוש, אין הוא מומר להכעיס. אלא בעי רוצה למיטעם טעמא דאיסורא לטעום דבר אסור, מתוך סקרנותו לטעום דבר שישאל לא טועמו לעולם. ומומר לתיאבון הוא.

הובא בברייתא לעיל: אמר מר — המינים והמסורות והמומרים, היו מורידין אבל לא

מעלין.

ומקשה הגמרא: השתא הרי כעת אמרנו כי אחותי מחתינן מורידים אותו לבור להמיתו. אסוקי מיבעי? וכי צריך להשמיענו שלא מעלין אותו להצילו?

ומתרצת הגמרא: אמר רב יוסף בר המא אמר רב ששת — דברי הברייתא "אין מעלין אותו" לא נצרכא אין צורך להשמיעם, אלא לענין שאם היתה מעלה מדרגה בקרקע הבור — מגררה גוררה ומוציאה אל מחוץ לבור.

וזהו שאמרה הברייתא, אין מעלין. כלומר, אף מונעים ממנו את האפשרות לעלות מן הבור.

ולא יוציא ישראל את המעלה סתם כך, אלא — דנקיט ליה עילא. ימצא עילה ותירוץ לכך שמוציא את המעלה משם.

ואמר יאמר ישראל לאותו שבבור. "לא

הלכה י': העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבליה אחת ולבש שעטנז — הרי זה מין.

178. בתר"י הקשו, הרי למעשה אין נפקא מינה בין מין למומר להכעיס. הן לענין השבת אבדה, והן לענין שמורידין ולא מעלין. ואם כן, במה נחלקו?

ותירצו בשם הר"י, שאכן מחלוקת זו, אינה ענין לסוגיא כאן. אלא הובאה המחלוקת בהוריות יא א והנפקא מינה שם היא לענין שאין מקבלים קרבן מן המין, אך מקבלים קרבן מן המומר.

וכן לענין שחיטה. שאם שחט מומר ואחרים עומדים על גבו, שחיטתו כשרה. אך אם שחט מין — לא.

179. ראה בחזון איש יו"ד סימן ב' ס"ק ג' שנקט שהעובד כוכבים לתיאבון — אף אותו מורידין.

180. למד מכך הריטב"א, שמשומד לעבודה זרה — מותר להורגו בידיים. וכל שכן שמותר לאבד ממונו.

עוד יש ללמוד מכך, שמותר להלוות לו בריבית — כדי למוטטו! שהרי אינו בכלל "וחי אחיך עמך" [ויקרא כה לו]

אבל אסור ללוות ממנו בריבית, שאף על פי שחטא — ישראל הוא. וחייב במצוות. וכל היכא שהמלווה מזהר, הלווה גם מזהר על כך. וכן יש לאסור זאת משום "לפני עיור לא תתן

יוכל לעלות בו. ומהו התירוץ שיאמר לו?

אמר: בעינא רוצה אני לאחותי להוריד את ברי בני מאיגרא מראש הגג. ומשום כך צריך אני את הסולם.

תנו רבנן: ישראל מל את העובד כוכבים לשום לשם גר.

והיתר זה למולו לשם גירות, בא לאפוקי למעט מילה לשום מורנא, לצורך הוצאת תולעת שיש לו בערלתו ורוצה הוא ליפטר ממנה — דלא! (182) דבר זה אסור הוא, (183) כיון ששנינו: לא מעלין ולא מורידין. שאסור לעשות דבר שהוא להצלת הגוי ולרפואתו.

עובד כוכבים לא ימול ישראל, (184) מפני

תיחות חיותא עלויה — מוציא אני את המדרגה הזו, כדי שלא ירדו אליך חיות ויהרגוך. ואחר שנתן לו עילה למעשהו — יוציא את המעלה משם. (181)

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אמרו שניהם: דברי הברייטא "אין מעלין" לא נצרכא אינם נצרכים אלא לענין שאם היתה אבן על פי הבאר שנפל לתוכה, מכסה בה את הבור כדי שלא יוכל לצאת, ואמר, אומר לו: לעבורי חיותא עלויה מכסה אני את הבור כדי שיוכלו בהמותי לעבור מעל הבור מבלי שיפלו לתוכו!

רבינא אמר: דברי הברייטא ש"אין מעלין" אינם נצרכים אלא לענין כזה: שאם היה סולם בתוך הבור — מסלקו משם כדי שלא

מכשול" [ויקרא יט יד].

181. הקשו הראשונים: הרי מורידים אותו לבור אף בלא עילה. ואם כן, כאשר רק מונעים ממנו לצאת מהבור צריך עילה?

ותירצו: הדין שמורידין אותו לבור, נאמר רק כאשר ידינו תקיפה עליהם. ואף כאשר אין ידינו תקיפה, עושין ומסבבין הכל כדי לגרום את מותם. ודין זה שמוצא הוא עילה כגון זו וכן כגון שאר העילות המובאות כאן, לא נאמרו אלא לזמן שאין ידינו תקיפה. וצריך לגרום את מותם בעקיפין על ידי עילות אלו.

182. פירש רש"י שאיסור זה למולו משום 'מורנא', הוא כאשר מל אותו בחינם. והבין מכך התוספות, שבשכר מותר.

183. כתב השו"ע יו"ד סימן רס"ח סעיף ט': עכו"ם שבא לחתוך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד לו בה, אסור לישראל לחתכה מפני

שלא נתכוין למצוה. לפיכך אם נתכוין העכו"ם למילה, מצוה לישראל למול אותו.

ומבואר, שאף אם דעת העכו"ם למצוה בעלמא, אף לא לשם גירות — מלין אותו.

184. הבית יוסף סימן רס"ד הוכיח שלפי הבנת הטור שם בדעת הרמב"ם, הרי שאם בדיעבד מל הגוי, אין צורך בהטפת דם ברית אחר מילה זו. והבין מכך המנחת חינוך במצוה ב', שדין הגמרא שמילת גוי פסולה, אינו אלא לכתחילה. אולם אם מל, נחשבת מילה זו למילה.

וכתב הש"ך בחו"מ סימן שפ"ב ס"ק ד', שאסור לאב לכבד אדם אחר במצות מילה, כאשר הוא יכול למול בעצמו, כיון שבכך הוא מבטל מצות עשה למול בעצמו את בנו. אולם הכרתי ופלתי סימן כ"ח כתב, שעל ידי שליח — מותר, כיון ששלוחו של אדם כמותו.

והקשה המנחת חינוך שם, אם כן, מדוע צריך לימוד מיוחד לפסול גוי למילה. והרי אין שליחות לגוי, ומשום כך הוא פסול למול?

שחשודין על שפיכות דמים, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: עובד כוכבים מל את ישראל בזמן שאחרים עומדין על גבו. (185) אבל בינו לבינו — לא!

ורבי מאיר אומר: אפילו אחרים עומדים על גבו, נמי לא הותר למול אצל הגוי, היות דזימנין פעמים דמצלי ליה סכינא, מטה הוא את הסכין תוך כדי מעשה המליה, ומשוי ליה, עושה את הרך הנימול ל"כרות שפכה". שכורת לו חלק מן הגיד [מן העטרה ולמעלה, לצד הגוף], ועל ידי כך אינו יכול להוליד.

ותמהה הגמרא: וכי סבר רבי מאיר, עובד כוכבים לא מל את ישראל?

ורמינהו, וקשה על כך סתירה ממה ששנינו

בברייתא: (186) עיר שאין בה רופא ישראל, ויש בה רופא כותי, ויש בה גם רופא עובד כוכבים — ימול את הישראל רופא עובד כוכבים, ואל ימול אותו רופא כותי, (187) דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: ימול כותי, ואל ימול עובד כוכבים, משום שעבד כוכבים חשוד על שפיכות דמים!

ואם כן, רואים אנו שרבי מאיר אינו חושש לשפיכות דמים, וקשה מדבריו לעיל?!

ומיישבת הגמרא: איפוך! נהפוך את השיטות, וכך הם:

רבי מאיר אומר: ימול כותי, (188) ולא עובד כוכבים, משום חשש שפיכות דמים.

רבי יהודה אומר: ימול אותו עובד כוכבים,

185. הקשה התוס' ר"ד, במה שונה מילה משחיטה, ששחיטת גוי נבלה?!

ותירץ, שבשחיטה יש דינים מיוחדים, כגון שלא תיחתך הבהמה על ידי דריסה וכדומה. ואם נעשה כן, אסורה. וכיון שהגוי אינו שייך ואינו מצווה על קיום דינים אלו, הרי שקיומם נחשב כחלק ממעשה השחיטה, ואם לא נתקיימו, השחיטה פסולה. אולם מילה, אינה תלויה דוקא בקיום הדינים המיוחדים למילה, אלא בכל אופן שנחתכה המילה ואיננה, היא כשרה. ומשום כך, מילת גוי כשרה.

186. מנחות מב א.

187. משום שאין דרך עובדי כוכבים למול, ומשום כך אין חשש שעושה זאת לשם עבודה זרה. ואילו הכותים, מלים את בניהם לשם עבודה זרה שאותה הם עובדים, שהיא דמות

יונה שמצאו בראש הר גריזים, כמבואר בחולין ו א, ולשם עבודה זרה של יונה זו הם היו מלים את בניהם. רש"י

188. במסכת חולין ו א מובא המעשה בו גילו שהכותים היושבים בהר גריזים עובדים עבודה זרה לדמות היונה שמצאו שם. ואף שרוב הכותים לא ישבו שם בהר גריזים ולא עבדו — גזר רבי מאיר על כל הכותים. כיון שרבי מאיר חושש למיעוט, ואינו הולך אחר הרוב.

ואם כן קשה, היאך ניתן להפוך השיטות, ולומר שרבי מאיר מתיר לכותי למול ואינו חושש, והרי רבי מאיר חייש למיעוט?

ויישב החסדי דוד [תוספתא סוף פרק ג'] שדעת רבי מאיר היא, שאף אם מל הכותי לשם עבודה זרה, אין בכך כח חסרון. כיון שאין דין "לשמה" במילה. וכדברי רבי יוסי לקמן כז א.

ולא כותי. (189)

אך שואלת הגמרא: וכי סבר רבי יהודה, עובד כוכבים שפיר דמי, יכול הוא למול?

והתניא, רבי יהודה אומר: מניין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה — שנאמר [בראשית טז ט] "ואתה את בריתי תשמור",⁽¹⁹⁰⁾ ולמידים מכך, שרק מי שהוא עצמו בן ברית, מצווה על מצוה זו של מילה, אך מי שאינו בן ברית, אינו מל?!

ולכן חוזרת בה הגמרא מהתירוץ, ואומרת: אלא, לעולם לא תיפורך, אכן לא הופכים את השיטות, ורבי מאיר הוא זה שסובר עובד כוכבים כשר למול, ואילו רבי יהודה סובר שפסול.

ומה שהקשינו סתירה, שכאן בברייתא דעת רבי מאיר היא שעובד כוכבים אינו מל מחמת הסכנה, ומאידך סובר רבי מאיר בברייתא, שכשר הוא למול?!

מיישבת הגמרא: והבא, בברייתא האומרת שרבי מאיר אוסר למול אצל רופא עובד כוכבים, במאי עסקינן, כמה מדובר?

ברופא מומחה! וכיון שרופא מומחה הוא, כד-א אין חוששין שיעשה את הנימול לכות שפכה, כיון שדואג הרופא המומחה לשמו הטוב, ומקפיד שלא תצא תקלה מתחת ידו.

וכמו שמצינו, דכי אתא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר בשם רבי יוחנן: אם היה הרופא הנכרי הזה מומחה לרבים — מותר למול אצלו.

ועתה דנה הגמרא בדברי רבי יהודה, האוסר למול אצל רופא עובד כוכבים, אך מתיר אצל רופא כותי —

ומקשה הגמרא: וכי סבר רבי יהודה, כותי שפיר דמי, טוב הוא למול?

189. הקשה החסדי דוד [תוספתא סוף פרק ג]: היאך ניתן לומר שרבי יהודה חושש שמא ימול הכותי לשם עבודה זרה, והרי מבואר בחולין [ו] א] שרק רבי מאיר חושש למיעוט הכותים העובדים לשם היונה, אולם לכולי עלמא [חוץ מרבי מאיר] אין לחשוש?

ותירץ: אמנם רוב הכותים אינם עובדים ואינם מלים לשם יונה זו, אך חשודים הם שמא כאשר מלים אחרים, ימולו לשם עבודה זרה. וכמבואר בחולין ג ב, שנחשדו הכותים על "לפני עיור לא תתן מכשול". ולכן, כאשר מלים הם את ישראל — מלין לשם עבודה זרה!

190. נחלקו הראשונים האם כאשר עבר הגוי ומל, צריך לחזור ולהטיף דם ברית.

דעת הרמב"ם בפרק ב מהלכות מילה הלכה א שאם מל, אינו צריך לחזור ולמול.

ודעת הסמ"ג היא, שאחר שמל הנכרי צריך לחזור ולהטיף דם ברית. והובאה המחלוקת בשו"ע וברמ"א יו"ד סימן רס"ד סעיף א'.

ויש להבין בדעת הרמב"ם, הרי כיון שמילת נכרי פסולה, כמבואר בסוגיה כאן, אם כן הרי הוא כמי שנולד מהול, וצריך להטיף ממנו דם ברית? [עיי'ן בחידושי הגר"ח סימן שט"ז].

ובכסף משנה פרק ב' מהלכות מילה הלכה א' ביאר בדעת הרמב"ם, שספק היה לו — הלכה כמי. האם הלכה שמילה בעכו"ם כשרה או פסולה. ולכן פסק שהפסול במילת עכו"ם הוא רק לכתחילה. אולם אם מל בדיעבד, מילתו מילה ואינו צריך לחזור בה.